

Recenzja rozprawy doktorskiej Kariny Kaczmarczyk-Brol „Kierunki zamawiane jako instrument zmian w kształceniu na poziomie wyższym w Polsce”, napisanej pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Zdzisława Piza – promotor oraz dr Katarzyny Sipurzyńskiej-Rudnickiej – promotor pomocniczy

Recenzent: dr hab. Ryszard Szarfenberg, Uniwersytet Warszawski, Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych

Konkluzja

Rozprawa doktorska Kariny Kaczmarczyk-Brol pt. „Kierunki zamawiane jako instrument zmian w kształceniu na poziomie wyższym w Polsce” nie stanowi oryginalnego rozwiązania problemu naukowego, w niewielkim stopniu wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydatki w dyscyplinie naukowej, w której specjalizuje się recenzent (nauki humanistyczne w zakresie nauk o polityce), oraz nie daje dowodów na dostateczne opanowanie umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W przekonaniu recenzenta rozprawa nie spełnia kryteriów wyszczególnionych w ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki w art. 13 punkt 1.

Uzasadnienie

Temat pracy

Przedmiotem pracy jest interwencja publiczna w obszarze edukacji wyższej zrealizowana w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (PO KL, 2007-2013). W nomenklaturze tego programu było to działanie pt. „Wzmocnienie i rozwój potencjału dydaktycznego uczelni oraz zwiększenie liczby absolwentów kierunków o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy” (4.1) oraz jego poddziałanie pt. „Zwiększenie liczby absolwentów kierunków o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy” (4.1.2). Jego realizacja odbywała się poprzez pilotaż i następnie konkursy na projekty dla szkół i uczelni wyższych. Typ projektów określono następująco: „Realizowanie kształcenia zamawianego poprzez podniesienie atrakcyjności kształcenia na kierunkach technicznych, matematycznych i przyrodniczych”.

Temat poza wskazaniem konkretnej interwencji jako przedmiotu badania nie zawiera dodatkowych informacji o celu, perspektywie czy metodzie badania. Interpretacja programu kierunków zamawianych jako instrumentu zmiany nie wnosi wiele, gdyż programy tego typu są tworzone po to, aby wywołać pożądane zmiany. Ujęcie takie jest charakterystyczne dla orientacji problemowej w rozumieniu polityki jako takiej i polityki publicznej – jest ona tworzona i realizowana po to, aby wpłynąć zmniejszająco na problemy publiczne. Zasadniczy problem dla interwencji będącej przedmiotem rozprawy nie został określony w tytule, choć można się domyślić, że występuje on w obszarze kierunków studiów wyższych. Skoro niektóre kierunki są zamawiane za pieniądze publiczne, to problemem może być ich za mała podaż w stosunku do pożądanej przez podmiot publiczny.

Łączność tematu ze szkolnictwem wyższym jest oczywista. Było i jest ono przedmiotem wielu różnych badań w ramach różnych dyscyplin. Sam w sobie przedmiot interwencji (kształcenie) nie ma charakteru ekonomicznego, ani politycznego, a edukacyjny. Z kolei interwencja ze względu na zastosowanie zamawiania ma postać ekonomiczną. Jest to nabywanie określonych usług o charakterze kształcenia od podmiotów udzielających takich usług. Badania takiej problematyki mają charakter bardzo zbliżony do ewaluacji.

Interpretacja szerszego obszaru tematycznego, w którym mieści się temat pracy, na podstawie powyższych uwag, może być następująca: jak interwencje publiczne o charakterze ekonomicznym wpływają na kształcenie wyższe?

Tytuł odpowiada tylko częściowo treści, gdyż prawie dwie trzecie rozprawy (rozdziały 1 i 2) nie dotyczą bezpośrednio przedmiotu badania.

Konkluzja: temat pracy wskazuje na obszar badań o charakterze ewaluacji skuteczności ekonomicznych interwencji publicznych w sferze szkolnictwa wyższego. Analizy tego rodzaju wymagają zaawansowanych technik statystycznych ze względu na konieczność odróżnienia wpływu interwencji od wpływu innych czynników i odpowiedzi na pytanie, co by się stało, gdyby program nie został zrealizowany (analizy kontrfaktyczne).

Struktura pracy

W strukturze pracy są cztery części: 1) edukacja i jej zmiany we współczesnym świecie, 2) kształcenie na poziomie wyższym w Polsce po 1989 r., 3) koncepcja kierunków zamawianych, 4) efekt wdrożenia kierunków zamawianych.

W pracach empirycznych można oczekiwać rozdziałów wprowadzających, które przedstawia teorię leżącą u podstaw projektów kształcenia zamawianego na kierunkach STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics). Teoria ta powinna mówić o dwóch zagadnieniach: 1) związkach między udziałem absolwentów STEM a innymi zjawiskami gospodarczymi, społecznymi czy kulturowymi, np. wzrostem gospodarczym, kondycją rynku pracy czy dobrobytem absolwentów szkół wyższych, 2) związkach między działaniami rządów, w tym zbliżonych do badanych, a udziałem kierunków STEM w kształceniu wyższym. Taka teoria wyjaśnia i uzasadnia, dlaczego rząd chce wpływać na szkolnictwo wyższe w obszarze struktury kierunkowej, gdyż ta struktura kierunkowa ma wpływ na cele rządu, np. wzrost gospodarczy. Analiza krytyczna tej literatury jest konieczna, aby ocenić podstawy teoretyczne badanej interwencji. Ponadto, w pracach empirycznych ważną rolę odgrywa przegląd dotychczasowych badań, które dotyczyłyby wspomnianych teorii, czyli badań nad wpływem udziału kierunków STEM w kształceniu wyższym na postęp technologiczny czy wzrost gospodarczy, oraz badań nad wpływem interwencji publicznych na kierunki STEM.

Struktura pracy nie wskazuje, aby kierowano się powyższą logiką. Pierwsze dwa rozdziały obejmujące prawie dwie trzecie pracy dotyczą bardzo ogólnych i obszernych zagadnień. Z ich struktury wynika jednak, że przynajmniej pierwszy w dużej części koncentruje się na europejskiej polityce szkolnictwa wyższego, w tym na jej wpływie na politykę wybranych państw. Ten wątek jest też poruszony w rozdziale drugim w jednym z punktów w odniesieniu do Polski. Zagadnienia te wydają się bliższe tematowi badania, gdyż kierunki zamawiane były programem finansowanym z funduszy UE. Pytanie jednak, czy to był kontekst wystarczający. Program kierunków zamawianych był częścią pakietu programów PO KL finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego, którego głównym celem jest poprawianie sytuacji rynku pracy w państwach członkowskich.

Druga część pracy dotyczy bezpośrednio tematu. W rozdziale 3 pod nieco mylącym tytułem (czy w skład koncepcji kierunków zamawianych wchodzi programy realizacji tej koncepcji oraz ich realizacja?) scharakteryzowano program kierunków zamawianych i jego realizację. W logice orientacji problemowej i ewaluacji po scharakteryzowaniu programu, planów jego realizacji oraz ich wdrożenia zadawane jest pytanie o uzyskane efekty. Temu właśnie poświęcono rozdział 4, gdzie przedstawiono również metodykę badań. Ze struktury tego rozdziału nie wynika jaki rodzaj badań został zastosowany

w celu zidentyfikowania wpływu realizacji programu kierunków zamawianych. Tytuł ostatniego punktu wskazuje, że do podsumowania wyników wykorzystano schemat SWOT.

Konkluzja: struktura pracy i tytuły poszczególnych części wzbudzają wątpliwości, gdy zestawia się je z oczekiwaniami, które można mieć na podstawie interpretacji tematu pracy oraz informacji o tym, że przeprowadzono badania empiryczne.

Cel główny, cele cząstkowe, pytania badawcze, hipotezy

Problemem badawczym pracy są „zmiany, które wystąpiły w szkołach wyższych realizujących koncepcję kierunków zamawianych”. W celu głównym określono też obszary tych zmian: organizacja studiów, programy nauczania, kadra naukowo-dydaktyczna, infrastruktura badawcza, współpraca z praktyką gospodarczą. Autorka deklaruje, że przeprowadzi trzy działania badawcze wobec tych zmian: 1) zidentyfikuje je, 2) przeanalizuje i 3) oceni (w domyśle we wskazanych obszarach). Zmiany te nie dotyczą celu pośredniego i ostatecznego programu, czyli znaczącego zwiększenia udziału absolwentów STEM, a poprzez to poprawy sytuacji na rynku pracy.

W celach cząstkowych powtórzono cel główny „identyfikacja, analiza i ocena efektów organizacyjnych, programowych, kadrowych oraz infrastrukturalnych wprowadzenia kierunków zamawianych w Polsce”. Jest to oczywisty błąd, jeżeli cele cząstkowe traktujemy jako pomocnicze dla osiągnięcia celu głównego. Cel ten poza tym nie obejmuje rekomendacji, do czego nawiązano przy podkreśleniu potrzeby oceny programu kierunków zamawianych („zapropozowanie korekt”).

Wśród pozostałych celów cząstkowych dwa pierwsze mają luźny związek z celem głównym (ujęcie najważniejszych zjawisk i procesów gospodarczych i społecznych generujących potrzeby zmian w edukacji, ukazanie zmian w kształceniu na poziomie wyższym w Polsce po 1989 roku). Oba cele cząstkowe poza tym są bardzo ogólne i mało precyzyjne (czym jest „ujęcie”, czym jest „ukazanie”, co to znaczy „generujące potrzeby zmian”?) i same w sobie mogłyby być przedmiotem obszernych prac. Cel cząstkowy trzeci: „przedstawienie koncepcji kierunków zamawianych oraz procesu jej wdrażania”, ściślej się wiąże z celem głównym, gdyż identyfikacja wpływu określonych projektów w szkolnictwie wyższym najpierw wymaga ich opisu. Niemniej i tu można mieć wątpliwość, gdyż opis koncepcji pewnych działań, to coś innego niż opis konkretnych planów tych działań, a następnie ich realizacji.

Przełożenie celów cząstkowych na pytania badawcze wzbudza również wątpliwości. Cel cząstkowy (pokrywający się z celem głównym) zawierał identyfikację, analizę i ocenę zmian w kilku obszarach co przełożono na ogólne pytanie „Jakie rezultaty uzyskano w następstwie wdrożenia kierunków zamawianych?”.

Cel cząstkowy polegający na przedstawieniu koncepcji kierunków zamawianych przełożono na pytanie „Jakie były powody przyjęcia oraz kryteria i warunki wdrażania kierunków zamawianych w szkołach wyższych w Polsce?”. Powody dotyczą uzasadnienia dla wpływania na udział absolwentów STEM, mniej jasne już o jakie kryteria mogło chodzić (być może kryteria zawarte w konkursach na projekty kierunków zamawianych), a warunki wdrażania pomijają pytanie o cechy samego wdrażania.

Dwa pierwsze pytania słabo wiążą się z celem głównym, podobnie jak odpowiadające im cele cząstkowe. Pierwsze pytanie brzmi „Jakie zjawiska i procesy społeczne oraz gospodarcze mają wpływ na kształt współczesnej edukacji?”. Autorka nie jest w stanie odpowiedzieć naukowo na tak ogólne pytanie.

Autorka nie przedstawiła hipotez, co jest poważnym brakiem w przypadku badań empirycznych.

Konkluzja: cele i pytania pracy w niewielkim stopniu wykazują, że prowadzono badania ewaluacyjne skuteczności interwencji publicznej; cel główny nie został właściwie przełożony na cele cząstkowe, a te na pytania badawcze, ponadto brak hipotez.

Dane, źródła danych, techniki ich uzyskania

Autorka nie przedstawiła danych jakie jej będą potrzebne do odpowiedzi na pytania badawcze, ani też źródeł tych danych. Przedstawiła tylko techniki badawcze oraz komentarze do nich, z których można wyciągać wnioski na temat danych.

Pierwszą technikę („analiza treści”) opisano następująco: „obejmuje przegląd literatury wraz z zasobami internetowymi oraz analizę aktów prawnych z zakresu edukacji, kształcenia, szkolnictwa wyższego w wymiarze europejskim i krajowym”. Jeżeli zdamy sobie sprawę jak wielki obszar danych wchodzi tu w grę, to od razu można przyjąć, że zadanie było niewykonalne. Nawet gdyby Autorka zawężyła obszar do szkolnictwa wyższego i współczesności, to literatura na ten temat oraz akty prawne w tym zakresie są to zapewne dziesiątki, o ile nie setki tysięcy stron. Przegląd literatury powinien być skoncentrowany wyłącznie na teorii i badaniach interwencji publicznych w szkolnictwo wyższe, w szczególności ekonomicznych i mających za przedmiot stymulowanie kierunków STEM.

Druga technika („analiza danych zastanych”) opisana została tak: „analizę dostępnych danych statystycznych z zakresu kształcenia na poziomie wyższym w Polsce, raportów dotyczących realizacji kierunków zamawianych oraz dostępnych sprawozdań z realizacji tego projektu, przygotowywanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz uczelnie realizujące program kierunków zamawianych”. W tym przypadku Autorka podkreśla ważność danych: „Dane te pozwoliły scharakteryzować zmiany w kształceniu na poziomie wyższym w Polsce oraz przedstawić podstawy wdrożenia koncepcji kierunków zamawianych. Dały one możliwość oceny idei kierunków zamawianych oraz sposobu jej implementacji”. Danych statystycznych na temat kształcenia na poziomie wyższym w średnim i długim okresie jest dużo, należało wskazać, że będą analizowane dane zastane dotyczące kierunków studiów wyższych, gdyż to był główny przedmiot interwencji w postaci kierunków zamawianych. Raporty i sprawozdania rządowe z realizacji programu i wykonawców z realizacji projektów powinny być oczywiście zidentyfikowane, zebrane i przeanalizowane pod kątem danych jakie zawierają. W przypadku uczelni projektów było jednak 270, więc pytanie czy Autorka analizowała wszystkie te sprawozdania. Pominęto poza tym zamawiane bądź niezależne raporty na temat całego programu czy poszczególnych projektów, z których zresztą korzystano obficie w pracy. Nie jest więc jasne, czy Autorka stworzyła własną bazę danych zebranych z różnych źródeł, na której następnie prowadziła działania analityczne w celu odpowiedzi na pytania badawcze, czy też ad hoc korzystała z danych, które wydały się jej przydatne do zilustrowania stawianych tez. Bardziej prawdopodobne wydaje się to drugie podejście.

Trzecia technika („badania terenowe”) opisana została tak: „przeprowadzono wywiady pogłębione z przedstawicielami uczelni wyższych będących uczestnikami programu kierunków zamawianych na obszarze województwa dolnośląskiego, opolskiego oraz śląskiego”. Nie dodano z iloma przedstawicielami, z treści pracy wynika, że było ich 16. Można mieć też wątpliwość, czy nazwa „badania terenowe” zastosowana wobec wywiadów z przedstawicielami uczelni została użyta poprawnie. Badania terenowe to metody stosowane głównie przez antropologów z zastosowaniem wielu różnych technik odpowiednich dla badań w środowisku naturalnym dla badanych. W rozdziale 4 Autorka przedstawiła metodykę badań wyłącznie w zakresie wywiadów, więc jej deklaracja, że główne znaczenie miały dane zastane i ich analiza wzbudza uzasadnione wątpliwości. Nie rozwiewa ich szersza prezentacja metody badań w rozdziale 4, gdzie jest dużo nawiązań do literatury metodologicznej, ale

mało szczegółów, jeżeli chodzi o metodę i ograniczenia badań własnych (np. treść pytań i scenariuszy wywiadów, kody i sposób kodowania).

Konkluzja: charakterystyka danych, źródeł danych oraz technik ich uzyskania pozostawia wiele do życzenia – wskazane źródła danych oraz opis technik ich uzyskiwania nie dają gwarancji uzyskania wysokiej jakości wyników.

Realizacja koncepcji badawczej

Autorka referowała w pracy literaturę dotyczącą kształcenia wyższego, rynku pracy, kapitału ludzkiego, kapitału społecznego, związków kształcenia wyższego z gospodarką, polityki edukacyjnej europejskiej i polskiej, globalizacji, i w końcu samych kierunków zamawianych. Większość z tych literatur jest już ogromna, więc bez zawężenia rzetelny ich przegląd nie był możliwy. Autorka nie podaje żadnych informacji na temat tego, w jaki sposób wybierała literaturę, jakie bazy z informacjami o literaturze przeszukiwała, jak wybierała konkretne pozycje. Deklaracja o tym, że analizowane będą akty prawne nie została wypełniona, w pracy jest jeden krótki punkt wyliczający obowiązujące akty prawne polskie i UE z obszaru szkolnictwa wyższego (punkt 2.2.1).

W rozdziale 1 znajdujemy przejawy analizy treści dokumentów publicznych: były to Krajowe Programy Reform na okres 2008-2011 w części dotyczącej kształcenia wyższego oraz sprawozdania z realizacji procesu bolońskiego pochodzące z kilku krajów (DK, SE, FI i DE oraz z Polski – w rozdziale II). Europeizacja szkolnictwa wyższego to interesujący przedmiot badań, pytanie tylko, czy warto było je prowadzić, gdy przedmiotem badania było coś innego (wpływ kierunków zamawianych na szkolnictwo wyższe w Polsce).

W rozdziale 2 i 3 Autorka zamieszcza wiele zestawień tabelarycznych danych pochodzących z oficjalnej statystyki dotyczącej szkolnictwa wyższego oraz podmiotów związanych z programem kierunków zamawianych. W tym drugim przypadku kilka tabel stworzono na podstawie danych uzyskanych z NCBIR, nie ma ich bliższej charakterystyki (co to były za dane, w jakiej formie zostały przekazane). Analiza i interpretacja tych danych nie ma charakteru zaawansowanego, nie zastosowano żadnych analiz związków między zmiennymi – korelacji, regresji itp. Gdyby ilościowo podejść do zagadnienia wpływu programu projektów zamawianych na kształcenie wyższe, to zastosowanie takich analiz byłoby zapewne konieczne. Autorka przywołuje zbliżone analizy, ale przeprowadzone przez innych autorów. W pracy są tylko dwa wykresy, co w przypadku wielu zestawień szeregów czasowych danych budzi wątpliwości co do metody prezentacji danych.

Wywiady pogłębione z kilkunastoma przedstawicielami uczelni realizujących projekty kierunków zamawianych przeprowadzono tylko w trzech województwach, co nie zostało bliżej wyjaśnione. Przedstawicielami uczelni byli głównie prorektorzy do spraw dydaktycznych, którzy niekoniecznie dobrze znają realia realizacyjne projektów. Autorka twierdzi, że „Przedstawiciele władz uczelni są osobami na co dzień zaangażowanymi zawodowo w badane zjawisko, dlatego spełniają warunki doboru do próby. Posiadają bowiem wiedzę, doświadczenie oraz praktykę wynikającą z realizacji tego programu w uczelniach, których są przedstawicielami”. Można mieć jednak co do tego wątpliwości. Nie zamieszczono bliższych charakterystyk tych osób i ich roli w realizacji projektów. Nie wiemy czy były to osoby, które bezpośrednio tworzyły nowe kierunki, rekrutowały na kierunki zamawiane, prowadziły zajęcia wyrównawcze, ani też w inny sposób bezpośrednio realizowały projekty (udzielały jego produktów studentom) czy pisały sprawozdania z realizacji projektów. W załącznikach do pracy nie ma scenariusza wywiadów, nie ma też listy kodów zastosowanych do ich analizy. Powstają też wątpliwości, co do tego, czy były to rzeczywiście wywiady pogłębione charakterystyczne dla podejść

jakościowych. Autorka stosuje technikę „wywiadu swobodnego ukierunkowanego z zestandaryzowaną listą poszukiwanych informacji, jako sposobu gromadzenia danych” i twierdzi, że zastosowano „kartę zapisu”, która to „Dawała również respondentom możliwość wcześniejszego zapoznania się z pytaniami”. Z tego opisu wynika, że respondentom wysyłano wcześniej pytania. W załącznikach nie ma zestandaryzowanej listy poszukiwanych informacji, ani też karty zapisu z pytaniami. Część zestawień na podstawie wywiadów są to dane, do których nie są wymagane takie techniki, np. inwestycje w infrastrukturę, informacje czy uruchomiono kierunek studiów.

Konkluzja: przegląd literatury nie został przeprowadzony właściwie (obszar wyznaczono zbyt szeroko, nie wskazano sposobu doboru literatury do analizy), część badań przeprowadzonych przez autorkę nie dotyczyło głównego przedmiotu badania, badania właściwe wzbudzają wątpliwości co do wyboru źródeł danych i techniki ich uzyskania.

Prezentacja wyników badań

Autorka deklaruje na koniec punktu o metodyce badań (4.1), że „Analiza wywiadów będzie zatem połączona z analizą treści raportów”. Wyniki badań, które miały podobne cele do jej badania (kierunki zamawiane w podsumowaniu IV edycji badań BKL) zaczęto już jednak referować w rozdziale 3. Nie podano przy tym żadnych informacji o doborze i sposobie analizy treści raportów. Błąd zasadniczy polega jednak na tym, że nie tyle analiza treści tych raportów, ale ich przegląd powinien poprzedzać badanie własne. Przegląd dotychczas prowadzonych badań na zbliżony temat, aby na tym tle przedstawić wkład badań własnych. W rozdziale 4 mamy więc pomieszanie przeglądu literatury empirycznej i jej wyników z wynikami badań własnych. Według recenzenta jest to poważny błąd.

W punkcie 4.4. przedstawiono na początku tabelę według schematu SWOT. Autorka błędnie opisuje tę technikę: „Służą one porządkowaniu wszelkich informacji związanych z określoną firmą/przedsiębiorstwem/projektem”. Z pewnością nie chodzi o wszelkie informacje, a celem nie jest porządkowania dla porządkowania, ale dla podjęcia decyzji strategicznych dotyczących firmy. Nie jest to technika, która służy do prezentacji wyników badań naukowych, ale analiz wspierających proces decyzyjny.

W zakończeniu umieszczono pięć wniosków z „teoretycznej części pracy”. Pierwsze trzy mają ogólnikowy charakter i trudno ocenić je jako wartościowe. Stwierdzenie, że wiele czynników wpłynęło na obecną sytuację w systemie kształcenia nic nie wnosi do wiedzy o tym systemie. Drugi wniosek jest również jałowy i sprowadza się do tego, że ze względu na zmiany technologiczne należy udoskonalać system edukacyjny. Trzeci wniosek mówi o tym, że doświadczeniach innych krajów stanowią źródło wiedzy i inspiracji. Trudno uznać to za wartościowe odkrycie.

Dwa ostatnie wnioski dotyczą „programu kierunków zamawianych”. Umieszczenie ich jako wniosków z części teoretycznej, wydaje się wątpliwe, gdyż autorka uczyniła ten program przedmiotem swojego badania empirycznego.

Pierwszy z tych wniosków zawiera kilka elementów: 1) hipotezę o tym, dlaczego doszło do spadku odsetka absolwentów STEM – „dynamiczny wzrost szkół tanich o profilu humanistycznym i społecznym”, 2) ocenę programu pod względem osiągnięcia zamierzeń: „Przyjęte w programie zamierzenia udało się osiągnąć, a niektóre wartości założonych mierników zostały przekroczone”, 3) wątpliwość co do tej oceny „program kierunków zamawianych spowodował jedynie przesunięcia kształconych (studentów), w kierunku tych uczelni, które oferowały atrakcyjne formy kształcenia”. Wniosek 1 nie jest związany z badaniem. Autorka nie postawiła pytania badawczego o przyczyny za

dużego udziału absolwentów kierunków społeczno-humanistycznych. Wniosek 2 nie dotyczy wyników badania tego, czy gdyby nie było programu kierunków zamawianych, to liczba absolwentów STEM byłaby znacząco mniejsza. Rozliczanie projektów PO KL polega na wykazywaniu, że projekt został zrealizowany, np. przyjęto zaplanowaną liczbę studentów, wypłacono zaplanowaną liczbę stypendiów, a nie na tym, że realizacja projektu wywołała takie zmiany, których by nie było, gdyby projekt nie został zrealizowany. Takie podejście nie pozwala odróżnić efektu brutto: zwiększenie udziału absolwentów STEM, od efektu netto: zwiększenie tego udziału spowodowane przez zrealizowane projekty PO KL. Za wartościowy można uznać wniosek 3, ale autorka nie napisała, jakie przesłanki mają o tym świadczyć. Powinny o tym świadczyć wyniki jej badań.

Ostatni wniosek dotyczy cech programu kierunków zamawianych: połączenie rozwiązań zagranicznych i polskich. Interesujące, że do polskich rozwiązań nie zaliczono staży i praktyk u pracodawców, a do zagranicznych - stypendiów fundowanych czy wstępnych umów o pracę. Żeby stwierdzić takie różnice Autorka musiałaby przeanalizować liczne polityki szkolnictwa wyższego w wielu krajach w dłuższym okresie, czego oczywiście nie zrobiła. O tym, że zdanie drugie jest fałszywe świadczy choćby to, że w literaturze zagranicznej analizowane są programy polegające na finansowych bodźcach zachęcających studentów do studiowania STEM, np. B.J. Evans, *SMART money: do financial incentives encourage college students to study science?* 2016.

Wnioski z wywiadów z przedstawicielami uczelni były cztery. Pierwszy jednak nie został oparty tylko na wywiadach, gdyż Autorka odsyła do danych bądź to niedookreślonych: „dane wskazują na zwiększenie zainteresowania studentów podejmowaniem studiów na tych kierunkach, niezależnie od finansowania danego kierunku w ramach programu”, lub danych MNiSW, które umieściła w załączniku 4. Jest to jedyna wzmianka o tym załączniku w całej pracy, co jest błędem, gdyż analizy tych danych powinny zostać przeprowadzone przed nawiązaniem do nich w jej zakończeniu.

Drugi wniosek wydaje się być bardziej opisem oferty programu ze stwierdzeniem, że była ona atrakcyjna dla studentów oraz „bez wątplenia mogła pomóc przyszłemu absolwentowi” bez przywoływania żadnych danych i wyników badania może poza następującym zdaniem: „w wielu zrealizowanych projektach rzeczywiste rozmiary kształcenia przekroczyły te oczekiwane, w związku z czym na rynek pracy trafiło więcej absolwentów niż początkowo założono”.

Trzeci wniosek stwierdza, że uczelnie wprowadzały nowe rozwiązania realizując program i po jego zakończeniu wycofywały się z tych rozwiązań o największych kosztach, część pozostawiając w swojej ofercie. Nie wydaje się być to ważne odkrycie, ale wnosi coś do dyskusji o trwałości efektów programów typu kierunki zamawiane.

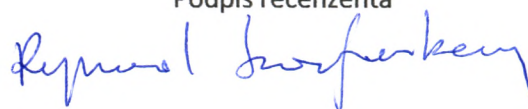
Ostatni z wniosków części praktycznej dotyczył „słabych stron” oraz „zarzutów” głównie dotyczących problemów z realizacją programu, np. opóźnienia, „zbyt urzędnicze podejście do osiągniętych kryteriów”.

Pracę kończy zestaw mniej lub bardziej ogólnych zaleceń, które charakterystyczne są dla raportów typu ewaluacyjnego. Część tych zaleceń nie dotyczy w ogóle programów ekonomicznych zachęt w celu wpływania na strukturę kierunkową kształcenia wyższego. Część zaleceń, które mają taki związek zostało już zrealizowanych, np. zamawianie kompetencji, co ma być realizowane w PO WER (kolejny program operacyjny finansowany głównie z EFS dla okresu 2014-2020) czy monitorowanie losów zawodowych absolwentów. Inne zalecenia dotyczyły zmiany systemu stypendiów motywujących na takie, które byłyby tylko dla najlepszych studentów, utrzymania zajęć wyrównawczych, rozszerzenia systemu praktyk studenckich o płatne i obligatoryjne (w przypisie pomysł, aby praktyki miały trzy etapy). Tu również mamy bardzo niewiele informacji, które czyniłyby te zalecenia praktycznymi i użytecznymi.

Jeżeli chodzi o metodę wyprowadzenia tych rekomendacji z wyników badań Autorka informuje: „uwzględniają zarówno wskazówki otrzymane podczas prowadzenia badań, zalecenia autorów raportów podsumowujących realizację programu kierunków zamawianych oraz doświadczenia innych krajów, które mogą pochwalić się wysokim poziomem rozwoju systemu edukacyjnego”. Wbrew temu, żadna z tych rekomendacji nie została opatrzona przypisem do raportów podsumowujących czy źródeł dotyczących polityki edukacyjnej w innych krajach. Tylko w przypadku jednej podano przypis do wypowiedzi jednego z respondentów.

Konkluzja: prezentacja wyników badania ma poważne wady (wymieszanie wyników badań innych autorów z wynikami badania własnego, stosowanie niewłaściwych technik do prezentowania wyników), same wyniki nie wnoszą wiele do już istniejącej wiedzy na temat interwencji publicznych w obszarze szkolnictwa wyższego, w tym kierunków zamawianych.

Podpis recenzenta

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Dymon Jankowski', written in a cursive style.